

Hezreti Alynyň söýgüli ogly nämüçin Ýezide tabynlygyny bildirdi?

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Hezreti Alynyň söýgüli ogly nämüçin Ýezide tabynlygyny bildirdi? HEZRETI ALYNYŇ SÖÝGÜLI OGLY NÄMÜÇIN ÝEZIDE TABYNLYGYNY BILDIRDI?

Meşhur filosof Žan-Žak Russo “Taryh – okap başarana gözünüň görüş derejesine görä ýol görkezýän şamçyragdyr” diýýär. Diýmek, taryh ýaly taryhy görüp başarýan gözem möhüm zatdyr. Has dogrusy, gözüň görme nazaryndan garaşsyz taryh barmy-ýokmy, ol eýýäm aýry çekişmäniň temasy. Men bolsa her bir ýagdaýda taryhy dürli-dürli gözlerden okamagyň gereklidigine ynanýaryn. Geliň, onda bugünem siziň bilen ýene taryha gaýybana syýahat edeliň.

Syýahat etmeli menzilimiz diýseň uzak: yslam taryhynyň irki döwri. Gürrüni edilmeli şahs bolsa Hezreti Alynyň (r.a) çagalaryndan biri: Muhammet ibn Hanapyýa. 637-nji ýylda doglandygy aýdylýan Muhammediň adynyň zyndaky «ibn Hanapyýa» ejesiniň ady bulen baglanyşdyrylýar. Onuň gyrnakdygy aýdylýan ejesiniň ady Hawle binti Japar el-Hanapyýadyr.

Muhammet ady şunuň üçin möhümdir; ýaşan ömründe möhüm söweşlere gatnaşypdyr we käbir wajyp meselelerde maşgala agzalaryndan bölünip, başgaça ýoldan gidipdir. Hususanam taryhda özüçe aýry bir ýer tutan aýry garaýyşyň-eradanyň wekili bolupdyr.

Ýogsa-da, Muhammet haýsy meselelerde bu “aýry” pozisiýada bolduka?

■ PIKIRI ÜYTGEÝÄR...

Bu sowalyň daşyna geçmänkä şu maglumaty siziň bilen

paýlaşaýyn. Muhammet ibn Hanapyýa Jemel, Syffyn, Nehrewan on müňlerçe musulmanyň ölümi bilen gutaran söweşlere kakasy bilen bile gatnaşýar we hatda şol söweşlerde söweşjeň baýdagy göteren şahs. Mälim bolşy ýaly, bu söweşler musulmanlaryň öz arasynda bolup geçipdir. Emma bärde ýaýdandyryýan bir mesele bar, olam – eger musulman ymmaty biri-birine dogan bolýan bolsa, musulmanlaryň biri-birine garşy urşuna nähili düşümelidi? Şonuň üçin ýokarda agzalan söweşlerde, hususanam Hezreti Alynyň (r.a) tarapyň tutan käbir kişiler garşydaş tarapy musulman hasaplamandyr we muny aç-açan aýtmakdan çekinmändirler. Ine, Muhammet hem ilki-ilkiler şu pikirde eken. Emma belli bir wagtdan soň onuň pikiri üýtgeýär. Bardygeldi musulman hasap edilmedik tarap ýeňiş gazanan ýagdaýynda, oňa boýun egmelimi ýa egmeli däl diýen mesele orta çykýardy. Şonuň üçin birnäçe aýratyn halatlardan başga ýagdaýlarda halyfa boýun egmek esasy şert hasaplanýar. Hususanam boýun egmek-tabyňlygyňy bildirmek (biat) onuň durmuşynda esasy talaba öwrülýär we bu ýagdaý köp derejede durmuşynyň galan kysmyna täsir edýär. Başga bir tarapdan, musulmanlaryň arasynda bolup geçýän çaknyşyklardan bimaza bolandygyny-da bilýäris, edil öz kabylasy Haşymogullaryna we olaryň garşydaş Emewiogullaryna bildiren tankydy bellikleri ýaly. Onuň pikirçe, her iki urugda tabynlygyndakylaryň gözünde “hudawylaşdyrylýardy,” bu bolsa ylalaşyp bolmajak ýagdaýdy.

[1]

Geleliň, agzamak isleýän şol möhüm meselelerimize. Isleseňiz, Jemel wakasyndan başlalyň. Söweşiň bir tarapynda kakasy Aly (r.a), beýleki tarapynda pygamberimiziň aýaly Äşe (r.a), döwrüň tanalýan şahslary (we belli sahabalar) Talha ibn Ubeýdulla (r.a), Zubeýr ibn Awwam (r.a) bar.

Söweşiň öňüsrasy halyf Aly (r.a) söweşjeň baýdagy ogly Muhammede berjek bolýar. Emma ol baýdagy eline almaga ikerjiňlenýär, munuň sebäbi bolsa «musulmanlaryň özara söweşjek bolmalarydy». Näderejede dogry, ony bilemzok, emma taryhy çeşmeleriň berýän habary-ha şeýleräk. Oglunyň bu bolşuna Hezreti Aly (r.a) gynanýar. Ahyrynda Muhammet kakasyny kyn ýagdaýda goýman, onuň göwnüni awlaýar we baýdagy göterýär.

■ GAN BILEN SARSYLÝAR

Söweşiň yzysüre Syffyn söweşi-de bolup geçýär. Taraplar ýene «musulman» we ýene müňlerçe adamyň ömür tanapy üzülýär. Muhammet bu söweşe-de baýdak göteriji bolup gatnaşýar. Bu söweşiň alyp baran kän-kän netijeleri bolupdyr. Emma bularyň biri has möhümdir. Aýratyn bir netije ýaly bolup görünse-de, söweşiň dowam edýän netijelerinden biri hökmünde Hezreti Alynyň (r.a) hariji Ibn Müljem tarapyndan şehit edilmegini görkezse bolar. Yslam topraklary dökülen bu mübärek gan bilen gaýtadab sarsylýar, munuň bilen baglanşyklylykda häkimiýet toparlary hasaplaryny gaýtadan gözden geçirýär we belli bir wagtdan soň Mugawyýa halyflygy Hasandan (r.a) alyp “döwletiň” başyna geçýär.

Ine, şol ýyl we ondan soňky ýyllar, hem Muhammet ibn Hanapyýanyň nukdaýnazarynda hemem yslam taryhynda bolan bölünişikler taýdan diýseň haý-haýly geçen ýyllardyr.

Muhammet ibn Hanapyýa bu ýagdaýa, ýagny halyflygyň Mugawyýanyň eline geçmegine dogany Hüseyin bilen bile garşy çykýar we hatda Hasan bilen aralarynda dartgynly çekişmeler bolup geçýär. Soňra bolsa ony Medinäniň eteginde obada ýaşamaga gelen biri hökmünde görýäris. Ol indi syýasatdan uzak durmagy müwessa bilipdi (!) we kufelileriň Mugawyýa garşy gozgalaň turuzma tekliplerine dogany Hüseyin ýaly oňyn jogap bermeyär.

Ýigrimi ýyla golaý wagt şeýdip ýaşaýar. Birdenem Kerbela...

Mälim bolşy ýaly, Mugawyýadan soň Ýezit halyf bolýar we külli musulmanlardan özüne tabyn bolmalaryny talap edýär. Muňa Medinede oturan käbir şahslar oňyn jogap bermändir. Bularyň başynda-da Hezreti Alynyň (r.a) ogullaryndan Hüseyin (r.a) bardy.

Hüseyin ibn Aly şol wagt dogany Muhammet ibn Hanapyýa bilen görüşip, onuň bilen maslahatlaşmak isleýär. Muhammet bolsa Hüseyine «Ýezitden we onuň wezipä bellän adamlaryndan ägä bol, özüni gora. Daş-töwerege çakylyk hatlaryny ugradyp, özüne tabynlyga çagyry. İşler paşmadyk ýagdaýynda Mekgä, Ýemene ýa-da daglara git» diýýär.[2]

Mundan soň Hüseyin ibn Aly (r.a) maşgalasy we tarapdarlary

bilen bile Mekgä gidýär, Mekgede dört aýa golaý wagt galýar. Kufelileriň çakylygyny alansoň, Kufä gitmegi makul bilýär. Şol wagt Hüseyiniň Muhammet bilen görüşendigi we oňa-da Kufä gitmegi teklip edendigi áýdylýar. Emma Muhammet onuň bu teklibini kabul etmeýşi ýaly, çagalaryny-da Hüseyiniň ýanyna goşup ugratmaýar. Şonda Hüseyin oňa: «Meniň uruljak ýerimde çagalaryňy gorajak bolýarsyňmy?» diýip garşylyk beripdir. Muhammet ibn Hanapyýanyň bu sözlere jogaby şeýle bolupdyr: «Ne seniň urulmagyňy, ne-de olaryň urulmagyny isleýärim. Hem seniň urulmagyň bize has agyr deger.»[3]

Şondan soň Muhammet ibn Hanapyýa Ýezide tabynlygyny bildirýär, has dogrusy Kerbela pajygasyndan soňam bu kararyndan el çekmändir. Şeýle-de, şol wagt Abdylly ibn Zubeýri däl-de, Ýezidi halyf hökmünde görýär ww Abdylly ibn Zubeýriň tabynlyk bildirme talabyndan ýüz öwürýär.

■ KÖŞGÜNE ÇAGYRYAR

Esasy dartgynly we oýlandyryjy waka bolsa mundan soň bolup geçýär. Käbir taryhy rowaýatlar Abdylly ibn Zubeýriň (r.a) biat talabyny ret eden Muhammede Ýezit hat ýollapdyr we ony köşgüne çagyrypdyr. Şolar ýaly hat Abdylly ibn Abbasa-da (r.a) ugradylypdyr. Abdylly bu hata kesgitli garşylyk görkezip jogap ýazypdyr. A Muhammet bolsa hata oňyn jogap berýär we Ýezidiň çakylygy bilen Şama gidýär.[4]

Şondan soňky döwürde orta çykan we Ýezidiň goşuny tarapyndan amala aşyrylan Harre Harre gandöküşliginiň öňüsrasy da Muhammet ibn Hanapyýa medinelileriň Ýezide garşy gozgalaň turuzmagyny dogry hasaplamaýar we has takygy olardan tabynlykdan ýüz öwürmezligi talap edýär.[5]

Munuň bilen birlikde, taryhy çeşmeler Muhammet ibn Hanapyýanyň Kerbela pajygasyňyň aryny almak üçin aýaga galan Muhtar es-Sakafynyň hereketine ýardam edendigini habar berýärler. Hut Muhtaryň tabynlygyndaky kaýsanylar topary Muhammet ibn Hanapyýany “Mäti we ymam” hasaplaýar. Hut şol hereketiň içindäki kerbiýe sektasy bolsa onuň ölmändigine we Radwa dagynda ýaşayandygyna ynanýar. Olaryň pikirçe, Muhammedi onuň

ýanyndaky ýolbars we gaplaň goraýar hem-de Allanyň bellän möhletine çenli bu ýagdaý şeýle dowam etmeli, wagty-sagady gelende Muhammet Mäti bolup orta çykmany we öz häkimiýetini gurmaly. [6]

Şol döwre degişli başga bir gyzykly maglumat bolsa Muhammet ibn Hanapyýanyň tussag edilmegidir. Ony ýakyn adamlary bilen birlikde Zemzem guýusynyň golaýynda russag eden we öýüň töweregine odun barsyny basyp, tabynlyklaryny bildirmedik ýagdaýynda öýi otlajakdygyny aýdan halyflygyň beýleki bir talaşgäi Abdylly ibn Zubeýrdir. Hut şol ýyl (686) Muhammet haj zyýaratyny etmek üçin ýakynlary bilen bile Mekgä gelipdir we Abdylly ibn Zubeýriň bu ýowuz talabyna gabatlaşypdyr. Netijede Muhammet ibn Hanapyýa gizlinlikde Muhtara hat ugradyp, ony kömege çagyýar. Kufeden gelen goşun Muhammedi we onuň ýakynlaryny halas edýär. Emma Muhammet gelen goşun bölüminiň Abdylly ibn Zubeýriň goşuny bilen çaknyşmagyna idin bermändir.[7] Ahyrynda-da Abdylmälik ibn Merwana tabynlygyny bildiripdir.

700-nji ýylda Medinede aradan çykandygy aýdylýan Muhammet ibn Hanapyýa barada aýdyljak zatlary, elbetde, bu çaklaňja makalanyň çäGINE sygdyrmak mümkin däl. Biz bu makalanyň çäginde Hezreti Alynyň (r.a) söýgüli ogullaryndan biriniň – möhüm söweşlerine gatnaşan ogly Muhammet Hanapyýanyň pikirinde wagtyň geçmegi bilen üýtgeşmeler bolup geçendigini we munuň netijesinde Ýezide tabynlygyny bildirendigini, ölýänçä hem şu pikirinde durandygyny belläp geçmekden ybarat. Muňa garşylyk hökmünde onuň diýseň köp tarapdarlarynyň käbirleri tarapyndan Mäti we Ymam hasaplanypdyr, «Muhammet Hanapyýa Jengi» ady berlip, şanyna goşgy setirler düzülipdir. Yslamyň taryhyndan söz açylanda, bu şahsyň üstünde-de aýratyn durlup geçilse dogry bolar diýip hasap edýäris. Ýogsa-da, hem bu bolup geçen wakalardan, hem-de musulmanlaryň ýokarda agzalan taryhy wakalardan biz nähili dersleri çykarmaly? Soraga dürli-dürli jogaplaryň gelmegi mümkin, emma ýazgymyň başynda Russodan mysal getiren sözümi unutmazlyk lazým: Taryh – adama okap başarsyňa görä şamçyrag bolýar.

Aýdyn TONGA.

Odatv.com, 11.07.2020

[1] Nihal Şahin UTKU, «Kerbeladan soň Muhammet ibn Hanapyýanyň abraýynyň ýokarlanmagy we onuň syýasy pozisiýasy».

[2] Hüseyin Güneş, «Muhammed ibn Hanapyýanyň Ehli-Beýt bilen özara gatnaşygy».

[3] A.g.e

[4] A.g.e

[5] Nihal Şahin UTKU, a.g.e

[6] Yslam ensiklopediýasy.

[7] A.g.e

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW. Taryhy makalalar